

Ömer Demircan

İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi.

A. Giriş

Osmanlı döneminde *Türk* adı önceleri göçebe Türkmenlerle Yörükler için, daha sonraları ise, (zamanın aydınına göre) kaba-saba, yöresel Türkçe konuşan köylüler ile taşralı, (İstanbul-dışı)lılar için kullanıldı (Güvenç 1993).

O günlerde Türkçe konuşanların görünür duyulur bir varlık bilinci ya da kimliği yoktu². Türk toplumu, Atatürk'ün kültür devrimiyle uyanmadı, belki ilk kez doğdu; öz-kimliğini, devrimin yaratacağı çağdaş kültürde, dilinde bulacaktı. Atatürk, köylünün o güne kadar eğitim-öğretim ışığından yoksun bırakıldığını, izlenecek eğitim ve öğretim uygulamalarıyla ilk önce var olan bilisizliğin giderilmesine çalışılacağını söylemişti³.

B. "Köy Enstitüleri" Dönemi⁴ ve Üretici Eğitim (1936-1947)

Oysa, 1920'lerde kırsal nüfusun bir bölümü henüz yerleşik hayata bile geçmemişti; ortada henüz bir ulus yoktu. 1930'lu yıllarda da kırsal kesimde ileri bir değişim yaratılamadı; eğitim ve uluslaşma sorunları bütün çabalara karşın 1934

¹Köy Enstitüleriyle ilgili cömertçe kaynak yardımında bulunan şair, yazar Mehmet Başaran ağabeye teşekkür ediyorum.

²"Peykçi Batıcılar, Osmanlıcılar, İslamcılar, yani bütün 'alafranga' aydınlar, 'Halkçı'lara hakaret ya da alay etmek için 'Türkçü' adını taktılar. Türk o zaman, kaba cahil demektir. ..." (Berkes 1975: 233-2335).

³Atatürk 1 Mart 1922'de Mecliste: "Türkiye'nin gerçek sahibi, efendisi gerçek üretici olan köylüdür. Öyleyse herkesten çok gönenmek, mutlu olmak ve varlıklı olma hakkını kazanan köylüdür. Efendiler, diyebilirim ki, bugünkü yüküm ve düşkünlüğün tek nedeni bu gerçeği bilmememizdir. ... Yedi asırdan beri dünyanın dört bir yanına sevk ederek kanlarını akıttığımız, kemiklerini yabancı topraklarda bıraktığımız, ve yedi asırdan beri onurunu kırıp, aşağıladığımız, ve bunca özverilerine ve cömertliğine karşı iyilikbilmezlik, terbiyesizlik ve zorbalıkla uşak düzeyine indirdiğimiz bu asil sahibin huzurunda bugün saygı ile gerçek yerimizi alalım..." sözleriyle o günkü duruma tanıklık etmektedir (Ekmekçi 1996:70,129, Berkes 1997: 94).

(Güvenç 1993). Ulus yaratma sürecinde (1920-) Atatürk'ün dediği gibi "Adalet mülkün (devletin) temeli" sayılmış, "hakimiyet kayıtsız şartsız milletin" olmuşsa da, hizmetler eğitim bakımından henüz köye ulaşmamıştı. Gerek Kurtuluş Savaşı'na gerekse ekonomiye katkısıyla "ülkenin gerçek sahibi ve efendisi"nin, "gerçek üretici olan köylü" olduğu dile getirildi..."

⁴Bu okullara sağlıklı ve yetenekli köy çocukları alındı. Eğitim-öğretim iş ortamında gerçek üretim yaparak iş aracılığıyla yapıldı. Enstitüler, hiç işlenmemiş, verimsiz devlet toprakları üzerinde çadırlarda başladı. Bütün işleri öğrenciler yapıyordu. On yıl süreyle (1937-1947) deneme yoluyla kendi izlenec ve yöntemlerini geliştirdiler. Devletin harcadığı elli milyon lira ile bir yandan 20binin üzerinde öğretmen yetiştirilirken geriye kalanı da bugünkü değerleri trilyonları aşan 21 eğitim işletmesinin kurulmasına harcadı. 1946-47 öğretim yılında öğrenci sayısı onbeş bin dolayında idi. İlk olarak onbeş yıl içinde her köye bir öğretmen yetiştirilmesi ve bir ilkokul yapılması düşünülüyordu. 1955 yılına kadar Türkiye'de okulsuz ve öğretmensiz köy kalmayacaktı.

yılına kadar bir türlü çözümlenemedi.⁵ CHP'nin 1935 programına göre, eğitim sorununun çözümü için en sonunda Atatürk, *orduda çavuşluk yapmış olanlardan yararlanılması*'ni önerir. (Ekmekçi 1997:287-) İlk olarak ilkokulun birinci devresine (1-3) öğretmen yetiştirmek için *eğitmen kursları*, (1935-). ondan sonra (1937, Trakya-Kepirtepe, Kastamonu-Gölköy, İzmir-Kızılcıllu, Eskişehir-Çifteler) *köy öğretmen okulu* açılır. Edinilen deneyimlerle: köylü ile iletişim kurabilecek, köye uyum sağlayabilecek hem eğitici hem üretici "*köy öğretmeni*" düşüncesine ulaşılır⁶.

17 Nisan 1940 günü çıkarılan yasa ile bu okullara "köy enstitüsü" adı verilerek Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğüne getirilen İsmail Hakkı Tonguç yönetiminde ülkenin her yanına yayılır⁷. Bu uygulama sanıldığı gibi, tek bir kişinin düşüncesi olmayıp, Tonguç ve arkadaşlarınınca deneme yoluyla geliştirilir. Köy ve köylü ile bir türlü iletişime giremeyen sözde aydınlardan umut kesilince, köylüye kendi içinden yetişen aydınlarla gitmek ve onun sorunlarını çözme yolu açılmıştı. Bu da ancak halkın diliyle başarıya ulaşabilirdi⁸.

Eğitim

Okumayı⁹ ve üretimi bir yaşam biçimine dönüştüren Köy Enstitülerinde eğitim gerçek yaşamın işleri içinde, iş aracılığıyla yetişkinlik döneminin

⁵O nedenle, kendi insan kaynaklarımıza döndüldü. Hasan Ali Yücel (1993: Milli Eğitimle ilgili Söylev ve Demeçler, Kültür Bk. y. s. 45-52), 17 Nisan 1940 günü yasa ile ilgili Meclis konuşması. Böyle bir aşamaya uzun çalışmalardan sonra erişildi. Gerçekte kuruluş, Mustafa Necati döneminde milli eğitimde en nitelikli görevlilerin bir araya toplanıp örgütlenmesiyle başlar (Ekmekçi 1996: 312).

Böyle bir denemeye ancak uzun süren hazırlıklardan sonra geçilebildi. On yıllık bir uygulama sonucunda, tam verime durmuşken, CHP'nin tutucu kanadı (1947) ve Demokrat Parti (1950-60) tarafından İnönü'ye rağmen kapatıldı. Köy Enstitüleri ulus-devlet yönetiminin halkın %80'i ile kurduğu başarılı çağdaş bir iletişim yolu idi. Bu değişim kırsal kesimin dilini de değiştirdi.

⁶28 Aralık 1938'de Tonguç, modeli aşağı yukarı oluşturmuştu. "Köyü öylesine canlandırmalı ve bilinçlendirmeli ki, onu hiçbir kuvvet yalnız kendi hesabına ve insafsızca istismar etmesin, köle ve uşak yerine koymasın..." Tonguç 1939 Eğitim Şurasında Köy Enstitüsüne ışık yakar. Şurada, Sirer'in başını çektiği bir grup eleştiriler getirir. (Türkoğlu 136-139).

⁷Köy Enstitüleri, gerek üretimde gerekse paylaşmada sosyal adaleti sağlamak için birer eğitim işletmesi olarak kurulmuştu. Girişilen, "*aydınlanma*" çalışmalarının köye ve köylüye ulaşmasıydı. Köy Enstitüleri "*ziraat işlerine elverişli arazisi olan hiç el değmemiş, işlenmemiş, verimsiz, köylere yakın devlet arazileri üzerinde*" açıldı. O okullara "tam devreli (5-yıllık) bir köy okulunu bitirmiş sağlıklı köy çocukları alındı. Başta öğretim açık havada yapıldı, çadırlarda barınıldı. Bir yandan eğitmen, bir yandan da köy öğretmeni ile sağlık memuru yetiştirildi. Köy Enstitülerini kuranlar, oralarda çalışanlar gerçek bir kurtuluş savaşı verdiler (Türkoğlu 1997, Ekmekçi 1996:110).

⁸Eyüboğlu (1950), Mahmut Makal'ın "*Bizim Köy*" adlı romanı yayınlanınca, bir dostuna "*Ütopya kurbanlarından Mahmut Makal'ın kitabını tabii gördünüz. Tabii burada kimse böyle bir edebiyatın ancak Enstitülerden doğabileceğini bilmiyor.... Bense bu vesile ile, bu kitapların yüzlercesinin, daha da iyilerinin şu anda nice enstitülünün kafasında hazır olduğunu bildiğim için, buna hayret edilmesine hayret ediyorum*", (Başaran 1990b75).

⁹Apaydın (1961:52) "okuyalım, ekmek yer, su içer gibi okuyalım". Biz de öyle yaptık. Eyüboğlu'na göre "*kitapların amacı insanları belli bir düşüncenin hamalı yapmak değil, tam tersine, özgürce düşündürmek olmalıydı. Kitaplar yıllanmış köylü çarığına döndükçe, mutluluğuna diyecek yoktu.*" (Başaran 1990b).

sorumlulukları üstlenilip gerçek üretim yaparak, bir başka deyişle, kendini yatırıma dönüştürerek, kendi giderini yaratarak alınıyordu ¹⁰. O bakımdan öğrencilerin o okullardaki dilsel gelişmelerini Türkçe'ye ayrılan haftalık 4/3/3/3 ders ile beş yılda toplam 736 saatte sağladıklarını düşünmek aşırı saflık olur. O derslerden 1948 sonrasında benim belleğim de kalan hiçbir iz yok.¹¹

Sözlü anlatım becerisi iş içinde iş aracılığıyla edinildi. 35-40 kişilik sınıflarda dil öğretimi olamazdı ama küçük kümeler içinde çalışırken gerçek üretim içinde günlük Türkçe düzeldi, gelişti. Bu gelişme önemli ölçüde yaygın okuma ile öğrenilenlerden konuşmaya yazmaya aktarılarak sağlandı. Türkçe dersi dışında ders öğretmenlerinin, örneğin Resim öğretmeni Selahattin H. Taran'ın, Coğrafya öğretmeni Naci Arı'nın ve diğerlerinin çok katkıları oldu. Dört dil etkinliğinden en çok okumaya zaman vardı. İlgi duyan şiir, öykü, anı yazma denemeleri yapıyordu. Konuşma günlük dil çizgisini pek aşmazdı. Dinleme ders dışında klasik müzik ile belli yayınları içeriyordu.¹²

Çalışma süresi her hafta Pazartesi sabahından Cumartesi saat 13.00'e kadar sürerdi (4274 / madde 46)¹³. Sabah saat 06'da kalkılırdı. Günde 8, haftada 44 ders

¹⁰Açıldıkları iller ve adları şunlardı. [Kırklareli - Kepeztepe, Balıkesir- Savaştepe, İzmir Kızıl Çullu, Aydın-Ortaklar, Adapazarı -Arifiye, Eskişehir- Çifteler, Isparta- Gönen, Antalya- Aksu, Kastamonu - Gököy, Ankara- Hasanoğlan, Konya-Ivriz, Samsun-Akpınar, Kayseri-Pazarören, Adana- Düziçi, Trabzon- Beşikdüzü, Sivas-Pamukpınar, Malatya-Akçadağ, Diyarbakır-Dicle, Erzurum-Pulur, Van-Ernis, Kars-Cılavuz. (Türkoğlu, 165; Tekben, s.19)].

¹¹Onun dışında, yayın kolunda çalışılır, duvar gazetesi çıkarılırdı. Şiir denemeleri yapılır, yarışmalara katılır, öykü denemeleri yapılır, durmadan okuyup deftere özet yazılır, serbest okuma saatlerinde tartışmalar yapılır, ders aralarında bir koşuda açık olan kitaplığa gidip dergi okunur, kitap alınır ve soluk soluğa derse dönülürdü. Düzgün konuşmamak öğrenciler de büyük eziklik yaratıyordu. Lüleburgaz'a yaya giderken bir ağabey ile derslerde sözlü anlatım becerisinin yetersizliği üzerinde konuşup, ancak okuma yoluyla bu engelin yenilebileceği önerisi de yazarın belleğinde hala canlı durmaktadır.

Türkçe öğretmenleri Türkoloji yetişimli oldukları için tek anlatabildikleri Divan Edebiyatı ile ilgili bilgiler ve açıklamaya çalışılan o eski metinlerdi. O yüzden, Türkçe öğretmenlerinin, ders dışı çabaları övmekten öte bir katkıları anımsanmamaktadır. 1953' ten sonra kişisel düzeyde İngilizce öğrenme çabaları yöneticiler tarafından engellenmeye çalışılır, yurtdışından gelen mektuplar öğrencilere verilmez, öğrencilerden biri gece başyardımcının odasına gizlice girerek odadaki çekmecesinden onları almak zorunda kalırdı.

O zamanın yönetimi, müzik, resim yeteneği ve aşırı dil öğrenme isteği olan İsmail Kuzu adlı bir öğrencinin öğrenimini bırakmasına neden oldu. O yöneticilerden biri ile 1979 yılında yapılan bir görüşmede, öğrencilerinin sonraki başarılarına sevinerek yaptıklarından pişmanlık duyduğu ifade edilmişti. O yönetici ileride öğrencilerin birer casus olabileceği kaygısını taşıdıklarını belirtmiş, "Nekadar cahillik etmişiz!", diye günah çıkartmıştı. Bu tutum,1947 öncesi ile sonrası arasındaki farkı da bir ölçüde yansıtmaya açısından önem taşımaktadır.

¹²Radio her gün topluca dinleniyor, gazete ve dergiler paylaşarak okunuyordu. Türkçe öğretmenlerinden biri bunları okuyup, süzüp her Pazartesi bir saat anlatıyor, önemli yazılardan parçalar okuyor, yerli ve yabancı yazın dünyasında olup bitenleri haber veriyordu. Öğrencilerin yazdıklarından örnek verilmesine de önem veriliyordu... Öğretmenler kendileri öğrencilere kitap okuyor... Enstitülere gelen dergilerle öğrencilere ilişki kurdurulup yazdıklarını yayınlamaya özendiriliyordu. Dünya yazın klasikleri devlet eliyle çevirtilip basılması programı başladı. Üstün nitelikli yapıtlar en iyi okulları enstitülerde buldular... (Fakir Baykurt 1990: 182).

¹³1949 öncesinde Kepeztepe'de çamaşır, bulaşık dışında her türlü temizlik, bakım yanında üretim işlerini öğrenciler yapardı. Her okul bir işletme olarak düşünülmüş, kırsal kesime özgü üretim için deneme tarlaları, tohum yetiştirme çalışmaları, arıcılık, tavukçuluk, dokumacılık, demircilik, doğramacılık, yapıcılık... ile uğraşmış, her köy enstitüsü ve köy okulunda bir kooperatif kurularak işletilmesi öngörülmüştü (4274 / madde 62, Türkoğlu 165-). Köy Enstitüleri kurulurken köy çocuğu

saatinin yarısı kültür derslerine¹⁴, 11 saat Tarım dersleri ve çalışmalarına¹⁵, 11 saat der teknik dersler¹⁶ ve uygulamalarına ayrılırdı. Dersler, geleneksel sınıf dışında, iş içinde, doğal çevrede iş aracılığıyla öğretilirdi.

Türkçe Öğretimi

Tohum. Enstitüye gelen öğrenci anadilini bilir, ama bu bilgi enstitüde kendisine verilecek ekini anlayıp anlatacak düzeyde değildir. Öğrencinin okuma, yazma ve konuşmada gösterdiği yetersizlik, anlamaya, anlatmaya alışkın olmadığı bilgiler, düşünceler ve duygularla karşılaşmasından ileri gelmekteydi.¹⁷

Türkçe derslerinde gerek sözlü gerekse yazılı her türlü bilgiyi en iyi anlatma yolları üzerinde durulurdu. Tonguç, 1943'te, İvriz'de bir dersi izlerken öğrencinin dili tutulup konuşamayınca öğretmene: "... Bunlar 600 yıldır konuşturulmadıkları için böyle susarlar.¹⁸ Siz her şeyden önce bunları konuşturacaksınız ve düşündüklerini açıklamalarını isteyeceksiniz," der (Ekmekçi, 291). Burada bir yandan dil, öte yandan iletişimsel beceri ve dil işlevleri öğrenimi ile karşı karşıya kalınıyordu.

Kuruculardan Şerif Tekben'in (1947:54) anlattığına göre, Malatya-Akçadağ Köy Enstitüsü'nde ilkokulu bitirmiş olmalarına karşın öğrenciler Türkçe konuşurken zorluk çekiyorlardı. Yeni alınan çocuklar üzerinde yapılan bir denemede bilinmeyen sözcüklerden bazıları şunlardı: sürahi, not, iskarpin, matbaa, balkon, çerçeve, hela, frenkgömleği, kavanoz, kupa, çakı, çatal, yatak çarşafı, mangal, karikatür, eczacı, söylev, mecmua, kitaplık, aspirin, keman... Bunlara benzer yüzlerce sözcüğün bilinmemesi karşısında öğretmen öğrencilerle iletişim kurmada güçlük çekiyordu.

Beklenen ürün: Öğrenci, enstitüyü bitirirken yaşına ve anlayış düzeyine uygun bir metnin özünü, sözlerini ve değerini anlayabiliyorsa, dilek ve düşüncelerini yazım, sesletim ve dilbilgisi yanlışı yapmaksızın anlatabiliyorsa, okuma yazma ve konuşmada karşılaşacağı güçlükleri kendikendine yenmenin yollarını öğrenmişse, gündelik yaşamında okumayı ve yazmayı zevkli bir alışkanlık haline getirmişse,

öğrencilere taş kırılarak Enstitüler yapılabilir. İnsanın hiç gönlü olmasa taş kırar mı, tuğla keser mi? (Apaydın 1961, Ekmekçi 1996:28).

¹⁴ Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi, Matematik, Fizik, Kimya, Tabiat ve Okul Sağlık Bilgisi, Resim-İş, Beden Eğitimi ve Milli Oyunlar, Müzik, Askerlik, Ev İdaresi ve Çocuk Bakımı. Öğretmenlik Bilgisi: Toplumbilim, İş Eğitimi, Çocuk ve İş Ruhbilimi, İş Eğitimi Tarihi, Öğretim Yöntemleri ve Uygulama, Tarım İşletmeleri Ekonomisi ve Kooperatifçilik.

¹⁵ Ziraat ders ve çalışmaları: Tarla Tarımı, Bahçe Tarımı, Fidencilik, Meyvecilik, Bağcılık ve Sebzeçilik Bilgisi, Sanayi Bitkileri Tarımı, Hayvancılık, Kümes Hayvancılığı Bilgisi, Arıcılık, İpekböcekçiliği, Balıkçılık ve Su Ürünleri.

¹⁶ Demircilik, Dülgerlik-Marangozluk, Yapıcılık, Köy Ev ve El Sanatları, Makine ve Motor Kullanma, Biçki-dikiş, Elişi, Örgü ve Dokuma, Dikiş, Tarım Sanatları.

¹⁷ KEÖP= Köy Enstitüleri Öğretim Programı, MEB 1943, Türkçe dersi öğretimi.

¹⁸ Köylü az konuşur, çok dinler. Asırlardan beri konuşturulmadığı için susmasını öğrenmiştir (Tekben, 1943:144).

Türkçe öğretimi amacına ulaşmış sayılırdı. Bundan ötesini öğrencinin bireysel yetenek ve çalışmasına bırakmak gerekirdi (KEÖP 1943: 11).

Amaç: Öğrencinin anlama ve anlatma yeteneğini geliştirmekti. Öteki derslerin katkısı yanında Türkçe dersi yalnızca kullanım, bilimsel ve artistik bütün yönleriyle anlama ve anlatmayı kucaklayacak, anadilin her alandaki işlevini gözetecekti. Enstitüde orta, fakat sağlam bir anlayış, anlatış gücü kazandırılacaktı. Okumada yazmada ve konuşmada güzellikten çok doğruluk (uygunluk) aranmalıydı¹⁹.

İzlençe: Bu uygulama Divan (şiiir) yazınındaki sanal değişkenlere, süslü, aşırı abartılı kurgu ve anlatıma bir tepki olarak belirlendi. Başta üretilecek olan, köylü yazını olmalıydı. İlk sınıflarda ana kural ve kavramları belletmek için dilbilgisi, son sınıflarda yazın ve türleri ayrı ders saatlerinde öğretilebilirdi. Ancak bu dersler de öğrencinin okuduğu ve okuyabileceği metinlere dayanmalıydı. Türkçe'yle ilgili bilgiler birbirine bağlı olup her derste az çok hepsine değinmek zorunluydu; bir kez anlatılıp geçilebilecek bilgi yoktu. Her yıl aynı konular daha geniş bakımdan incelenir, dil ve yazın bilgileri gittikçe zenginleşen bir bütün oluştururdu. Burada açık olarak dönel (spiral) bir izlençeye gönderme yapılmaktadır.

Yaklaşım. Türkçe dersi türlü yöntemlerin kullanılmasına elverişlidir. Her Türkçe dersinin özel şartlara, olanaklara, karşılaşılan zorluklara, öğrenci düzeyine, dersin konusuna göre hazırlanması, özgün bir yaratış olması gerekirdi. Öğretimde şu iki ilkeye uyulması istenirdi²⁰. 1) Türkçe öğretimi metinlere dayanır; 2) Bilgiler ayrı ayrı değil bir bütün içinde verilir. Öğrencinin dili üzerinde durulurken onu her (duygu, düşünce ve ruhsal) bakımdan geliştirmeye çalışılacaktır. Tam anlamaya ve tam anlatmaya alışmak, kendini ve etrafını tanımaya, bilmediğini bilmeye, doğru söylemeye alışmak²¹. Öğretim, aralarında destekleyici bir bağ kurularak okuma, yazma ve konuşma derslerine ayrılabilir.

¹⁹ Bu görüş Yücel (1938:188) içinde benzer biçimde verilir açıklanmaktadır: öğrenciyi düşündüğünü sözlü anlatmaya alıştırmak, öğrenciyi isteğini yazılı olarak anlatmaya alıştırmak, değerli kitapları tanıtmak ve onları okurken öğrencileri düşünmeye ve zevk almaya alıştırmak, ekinsel amaç olarak öğrenciye yeni ve daha yüksek zevk kaynakları vermek; uğraşa dönük olarak öğrencinin ileride gireceği işte üstün başarı kazanmasına hizmet etmek...

²⁰ Bu görüş de Yücel (1938:188-189)' şöyle belirtilmektedir: "Türkçe dersleri genellikle bilgi vermekten çok öğrenciye etkinliğe yöneltmeyi amaç edinmelidir. Bu dersler, birtakım gerçekleri kuru kuruya öğretmekten çok onlarda ülküler, tavırlar, beceriler, ve alışkanlıklar kazandırmak için bir araç olarak kullanılmalıdır. Bu nedenle ortaokulda Türkçe dersleri bir bilim olarak değil bir sanat olarak öğretilmeli, kuramsal değil uygulamalı bir özellik taşınmalıdır. Bu bölümde yer alan öteki açıklamalar daha o zaman belirlenmiş durumdadır".

²¹ Tekben, 1943:56 : Günlük yaşayış içinde olaylardan yararlanarak öğrencilerin iyi ve doğru düşüncelerini sağlamak.

	Ders içinde	Ders dışında
Okuma	- Ders - Serbest Okuma	-Serbest okuma saatleri
Yazma	- Konu verme - Düzeltme	- Bireysel çalışmalar
Konuşma	-Ön-hazırlıklı konuşma - Serbest konuşma	-Ön-hazırlıklı konuşma - Temsil çalışmaları

Öğretim Uygulaması

Okuma. Türkçe öğretimi hiçbir uzmanlığa bağlı kalmayarak devlet dilinin her alandaki işlevini gözetmek zorundaydı. En başta öğrencilere okuma alışkanlığı aşılanmalıydı. Öğretmenlerin bile yılda en az 24 kitap okumuş olmaları gerekiyordu. Okuma yazmada güzellikten önce doğruluk geliyordu. Böylece Köy Enstitüsü'nde gerçek bir okuma kültürü gelişti. Yıllar sonra, Bernstein'in terimlediği (restricted code) dilsel kısıtlılık (İmer 1990) eşiği kısa sürede aşılır, her alanda sözlü/yazılı metinler üretilirdi.

Bu tür etkinlikler okuduğunu anlama ve doğru sesletim amacı gütmekteydi. Ders, seçilmiş olan metinlerin bütün sınıflarda yöntemli incelenmesi biçiminde uygulanırdı. Metin seçiminde gözetilecek ilkeler ise şunlardı.

- 1-Metin bir saatte okunup anlaşılabilir kadar kısa olmalıydı, kısaltılamayan metinler bölümlere ayrılabilirdi.
- 2-Metin, öğrencinin anlama düzeyini çok aşmamak²², enstitü hava ve amacına aykırı olmamak koşuluyla her türlü yapıttan seçilebilirdi. Metnin öğrenciyi uğraştırması, düşündürmesi ve ileride karşılaşacağı güçlüklerle alıştırması gerekir.
- 3- Amaç, güzel yazı okumak yerine her türlü yazıyı anlamaya çalışmaktır²³. Öz ve biçim bakımından sağlam değerler, tam açıklanmış bilgi ve düşünceler içermek koşuluyla öteki ders kitaplarından, öğrenci yazılarından, iş ve düşünce yaşamının her alanından alınabilirdi.
- 4- Yazınsal metin seçilmesinde süslü anlatım, sözcük oyunları, biçim özentilerine yer veren parçalardan (Divansı metinlerden) kaçınılmalı. Özü ve sözleri öğrenci

²² Burada yıllar sonra Krashen'in (1982) "girdi varsayımı : i + 1", yani öğrenciye bildiklerinin biraz ötesinde algılayabileceği düzeyde yeni bilgi sunumu, kuralına benzer bir uygulama önerisi vardır.

²³ Burada gerçekte "edebiyat" derslerinin dışında bıraktığı, ama yazılı dil kullanımının hemen hemen yüzedoksanını oluşturan düz-anlamli metinler de öğretim bağlamına giriyor. Oysa, altı yıl edebiyat okuyan öğrenci sonunda yalın bir işletme el-kitabını, bir bilgi-işlem formunu dolduramıyor. Öyleyse yazın, dil öğretimindeki bu süreğen çarpıklık, eksiklik daha o zaman görülmüş ve düzeltilmiş.

tarafından benimsenebilecek parçalar bulunmalı, bunlar örnek alınabilecek bir dille yazılmış olmalıydı.

5- Bir yıl içinde incelenecek metinler birbirini tamamlamalı, öğrencilerin eksikleri ve enstitü özellikleri göz önünde bulundurulmalıydı. Dil öğretimine çevre de katılıyordu.

Hazırlık yapımları için seçilen metin, öğrencilere bir hafta önceden verilirdi. Dersin başında bir öğrenci metni sesli okur, örnek sesletim ve gerekli vurgulamalarla bir de öğretmen okurdu. Metnin alındığı yer ile neyi anlattığı sınıf düzeyine göre açıklanır, öğrenci okuduğu metnin özünü görmeye, metni birkaç tümce ile özetlemeye alıştırılırdı. Metindeki önemli sözcükler, kökdeşleri ve eş anlamlıları bulunur, yerinde kullanılıp kullanılmadıkları incelenir, dilbilgisel işlevleri açıklanırdı. Tümcelerin özellikleri, amaca uygunlukları tartılır, öteki tümceler arasındaki yerleri belirlenirdi. Metin kuruluşu ve bölümler arasındaki bağlar ortaya konur, metindeki türlü düşünce ve duygular birer birer bulunurdu. Değerlendirmede, parçanın özü, biçimi ve öğrencinin okuduğu öteki metinler arasındaki yeri belirtilirdi. Konular ara sıra ders-dışı kitaplardan da seçilebilirdi. Okuma derslerinin kimileri ders-içi "serbest okuma"ya ayrılabilirdi. Bu derslerde, henüz düzgün ve anlamlı okuma aşamasına ulaşmamış olan öğrencilerle bir metnin nasıl okunacağı, kekeleymeden okuma, düzgün sesletim alıştırmaları, şiir okuma denemeleri yaptırılabilirdi. Gerekirse öğrenciler kümelerle ayrılarak öğretim yapılırdı²⁴. Son iki sınıfta yazı türleri ile yazın tarihi üzerine bilgiler verilirdi. Amaç o metinlerin ekin ve uygarlık tarihindeki yerini göstermek olmalıydı. Açıklamalar bir saati aşmamalı, uymazsa kısaltılmalıydı.

Serbest okuma: Asıl serbest okuma ders-dışı zamanda yapılırdı. O sürede öğrenci kendine verilen kitapları okuyabilirdi. Okuduğu kitabı kısaca anlatır, onunla ilgili yorum yapmaya alıştırılırdı. Önerilen yapıtlar öğrencinin iş ve düşünce yaşamı ile ilgili olurdu. Öğrenci ders dışı okumadan zevk almaya başlayana değin denetim altında tutulurdu. Köy çocukları her gün "serbest okuma"²⁵ saatlerinde ve aralarda sürekli okurdu²⁶. Nöbette bile olsa o saat geldiğinde öğrenci cebindeki kitabı çıkarıp

²⁴ İşlenecek konular öğrenciler tarafından tek tek veya gruplar halinde hazırlanmakta, ve ders saatlerinde konu üzerinde tartışmalar yapılmaktaydı (Tekben 1947:94).

²⁵ 20.5.1947 genelgesiyle, "serbest okuma"lar güdümlütına alındı. Enstitü kitaplıkları taranarak kimi bakanlık klasikleri yakıldı (Başaran 1990a:76)

²⁶ Tonguç (1976:77,89) : "Enstitülerin çoğunda öğretmenleri, öğrenciyi doyuracak düzeyde, kitap okumaya hevesli görmedim. Türkçe öğretmenlerinin bazıları bile istenilenden çok az kitap okumaktadır. Türlü türlü çarelere baş vurarak öğretmenlere çok kitap okutma işini başarmanız gerekir"... "Şartlar ne olursa olsun, mevsim hangi mevsim bulunursa bulunsun, öğrencilere her gün serbest okuma yaptırılacak ve onlara kitap okuma alışkanlığı mutlak surette kazandırılacaktır".

okuyabilir, ona kimse engel olamazdı²⁷. Kitap okuma ve temizlik en başta gelirdi. Akçadağ'da gerekli binalar yapılıncaya, ayrıca sınıf kitaplıkları da kuruldu²⁸. Serbest okuma saatleri ayrıldı; her gün birer saat da öğretmenin gözetiminde okuma etkinliği uygulamasına geçildi... Özendirme ve esinleme sonucu öğrenciler okuma işine o kadar sarıldılar ki, birçokları kendi paralarıyla kitap getirtmeye başladılar.... Küme başları tarafından öğrencilere özetler çıkartılıyor, bunlar gözden geçirilerek üzerlerinde konuşmalar yapılıyordu. Bir yıl içinde III. sınıfta en az okuyan çocuğun 23, en çok okuyanın ise 64 kitap okuduğu anlaşılmıştı (Tekben. s.89,94). Milli Eğitim Bakanlığı klasiklerini (1938-1947) ilk okuyanlar köy enstitüsü öğrencileri idi²⁹.

Dilbilgisi. İlk sınıflarda dilbilgisi çalışmaları ayrılabilir. Bu çalışmalar da metne dayalı olarak sürdürülüyordu. Dilbilgisini ilgilendiren konular III. sınıflar için hazırlanmış metinlerle birlikte bir sıraya göre anlatılıyordu. Ancak Türkçe dilbilgisinin ne bugün ne de o gün için yeterli bir düzeyde bulunduğunu söylemeye olanak yoktur. Gerçekte yazınsal metin kurgusu ile ona dayalı metin-içi anlatım özellikleri öğretilmeliydi. Dilbilgisi ayrı bir ders olmayıp Türkçe için belirlenen amaçlara ulaşmada bir araç olarak kullanılmalıydı (Yücel 1938:189).

Yazma: Amaç, öğrencinin kendi anlayış ve anlatış özelliklerini koruyarak açık, düzgün ve özentisiz bir dille yazmalarını sağlamaktır. Öğrenci gördüğünü, bildiğini, düşündüğünü eksiksiz ve doğru anlatmalı; yanlış, yersiz, gereksiz sözler katma malıydı³⁰. Yücel (1938:189)'e göre "Türkçe öğretmeni öğrencisine söylediği

²⁷ Türkoğlu (1997:250) "Herkes ekmeğe, suya sarılır gibi sarılıyordu kitap okumaya, tüketmeye. Kazmayı omuzlayan öğrenci cebine bir kitap sokmayı alışkanlık haline getirmişti".

²⁸ Elektrik işinde emeğimizin karşılığını... geceleri kitaplarımızı okurken kavuştuğumuz rahatlığa başlıyoruz (Tekben 1943:65, 88). Öğretmenler köyde çalışırken kitap okuma çalışmaları yapacakları için daha enstitüde iken okuma alışkanlığını kazanmalıdır...

²⁹ Savaştepeyi ziyaret eden İnönü, tuğla ocağına giderken kümes nöbetçisi Hatice'yi görür. Çağırır yiyecek torbasında ne olduğunu sorar. Yiyeceklerin adını verir. Başka ne olduğunu görmek için torbayı açtırır. Sophokles'in Antigone adlı yapıtını görünce, yanındaki Abdurrahman Paşa'ya: "Paşam, görüyorsunuz bu klasikler daha yeni çıktı. Ankara'da bile okunmuyor, ama benim çocuklarım Antigone'u okuyor" der (Türkoğlu 1997:251).

³⁰ Birçok enstitüde aylık bir dergi çıkarılıyordu : Bir matbaa kuran Akçadağ'da *Akçadağ*, İvriz'de *İvriz*, Kezirtepe'de *Kepir*. 16500 basan Hasanoğlu *Köy Enstitüleri Dergisi* yılda dört sayı çıkmaktaydı. Bütün yazıları öğrencilerin yazdığı. 192 sayfalık v-vı (1946) sayısında yedi bölüm var. 1) İncelemeler (5-42): Hasanoğlu köyünde bir araştırma, Hasanoğlu çamaşırhanesi, Savaştepe düğünleri, Hayvanların yaşamasında su, Köyde kocakarı ilaçları, Yapıcılıkta horasan, Köyümde kendircilik, Köyüm den notlar, Lüleburgaz'ın tarihçesi, Türk geldi çiftliği, Kula kasabası. 2) İş eğitimi sözlüğü ile ilgili incelemeler: Taylor sistemi, Okul kitapları. 3) Enstitü çalışmaları: Okul yapı ve tesislerinin eğitime etkisi, insan ve çevresi, Bizim köyde hayat, Köyümde olup bitenler, Sahne çalışmaları, Beşinci işlik, Yağmur duası, Hamsi, Gönen mektubu, Özleyiş, İzler, İki balıkçı reisin konuşması, Avcioğlu, İnce yol, Okumağa gidiyorum, Bir fıkra, Koşu, Kekeledim, Halime Abla, Yanık Mehmet, Vatana göç, Üvey ana, Heybe, Bacaksızdan uzuna, Adıbatası şiir, İreşidin kızı, Uzak yol, Çok iyi oldu, Kavlak öküz iş okulu, Kim bunlar, Ağaclar. 4) Toplu çalışmalar: Cimri, Vişne Bahçesi / Ana, Şahika / Baraganın Dikenleri, Dubrovski / Öldüren Kutup, Gülliverin Seyahati / Robenson. 5) Özet tahlil ve tenkid komisyonu çalışmaları. 6) Konferanslar: Alaturka ve alafanga müzik, Freudizme. 7)

ve yazdırdığı zaman ondan nasıl temiz ve güzel bir anlatım bekliyorsan, öteki ders öğretmeni de aynı amacı izlemeliydi. Hiçbir fen öğretmeni 'ben dil öğretmeni değilim' diyerek öğrencisinin anlatımında gördüğü yanlışları veya eksikleri göz ardı edemezdi".

İlk sınıflarda öğrenci nasıl yazacağını düşünmeye alışmalıydı. Seçilecek konular öğrenciye gördüğünü olduğu gibi göstermeye, kendi çevresini tanıtmaya, duygu ve düşüncelerini aydınlatmaya, bildiklerini bir konu çevresinde toplamaya, dileklerini tam ve açık olarak anlatmaya yöneltmeli, öğrencinin ilgi, anlayış ve bilgi düzeyini aşmamalıydı. Konu verilirken biçim ve plan açıklanmalı, tartışılmalı, nasıl yazılacağına ilişkin öneriler yapılmalıydı. Düzeltme önce ortak, sonra bireysel olmalıydı. Yazım ve noktalama üzerinde titizlikle durulmalı, yanlışlar hoş görülmemeliydi. Ders sonunda en iyi ödev, neden beğenildiği açıklanarak sınıfa okunmalıydı. Enstitüyü bitirirken öğrenci bütün yazı türlerini denemiş olmalıydı.

Ders dışı yazılarda öğrenci şiirden çok öykü, anı, betimleme, özet gibi düz yazı türlerini denemeliydi. Asıl yazının insanın yaşadığının anlatımı olduğu kendisine anlatılmalı. Öğrenci not tutma, anı ve mektuplarla yaşamını anlatma alışkanlığı edinmeliydi³¹. Fakir Baykurt'a göre (s. 182) "Enstitülerde sanki köye öğretmen ve yararlı meslek elemanı yetiştirmek için değil, sırf yazar yetiştirmek için kurulmuşçasına bir okuma, yazma, anlatma eleştirme ateşi körükleniyordu.... Öğrenciler hafta sonu eğlentilerinde şiirlerini okuyor, kimi zaman oynadıkları oyunu kendileri kaleme alıyorlardı"³².

Anlatım açısından istenilen alanda yalnızca sözel dile değil, öteki dillere giden yol da açılıyordu. Öğrenciler ilk yazdıkları şiirlerde, öykülerde, şarkılarda, kırsal kesimin dilini derlediler, anlatımı evirdiler, yazınsal ürünler yarattular. Yazı Devrimi ile getirilen okuma, yazma kolaylığı, Dil Devrimi ile benimsenen öztürkçe anlatım, onun MEB çeviri yayınlarına yansıtılması bu dönüşüme büyük destek veriyordu (Türkoğlu 1997).

Türk Dil Kurumunun yaptığı derleme çalışmalarında olsun, kırsal iletişimin gelişmesine olsun, Köy Enstitülüler bir yandan üreterek, öte yandan okuyarak derleyerek ve köy yaşamını yazarak önemli katkı sağladılar. Özleştirmenin tutunmasında gerek Köy Enstitülü öğretmenlerin, gerekse o kurumlardan yetişen şair ve yazarlar ile onların çocuklarının verdiği emek küçümsenemez.

Haberler: Kepirtepe Köy Enstitüsü, Savaştepe K. Enstitüsü, Akçadağ K. Enstitüsü, Ladik K. Enstitüsü, Düziçi K. Enstitüsü.

³¹ Yazarlığa yükselenler çok çile çektiler (Baykurt 188). Başaran kendi başına gelenleri *Sakıncalı*, *Mehmetçik Mehmet*, *Eylülün Kızgın Soluğu* adlı kitaplarında anlatır.

³² Oysa Köy Enstitüleriyle ilgili olarak Türkçe öğretimi gibi ayrıntılı olarak ele alınabilecek yüzlerle ayrı konu bulunmaktadır. Bir bakıma bu gözlem hem yetenekli köy çocuklarının yazarlık özlemlerini, hem de eğitimi yürütenlerin enstitü amaçlarını tam anlayamadıklarını (da) gösterir.

Konuşma: Bir öğrenciye hazırlatılan on dakikalık bir konuşma ders içinde sunulurdu. Konuşma sırasında gerek öğretmen gerekse dinleyici öğrenciler iyi ve eksik yönleri not ederlerdi. Ardından toplu değerlendirme yapılır, öğretmen, özellikle okuma ve yazma derslerinde eksik kalan konular üzerinde öğrencilere sorular sorarak serbest konuşma yaptırır. Yanıtlar sonradan değerlendirilir, son sınıfta hazırlanan konular ilkökul öğrencilerine ya da enstitünün, yazar n da okuduğu "hazırlık" sınıfına anlatılabilir.

Ders dışında tören, yarışma, toplantı, gezinti gibi etkinliklerden yararlanarak öğrencilere yapılmış, yapılacak işler üzerinde ön-hazırlıklı ya da hazırlıksız konuşmalar yaptırılırdı. Son sınıf öğrencileri topluluk karşısında konuşmaya, değişik düzeyden dinleyicilere bildiklerini anlatmaya çalışırdı. İş başında birbirlerinin yanlışlarını çekinmeden düzelterek, işe dayalı dil kullanımı geliştirilirdi. Apaydın (1968:18) "Başlangıçta her gün, her an bir dil yanlışımızı düzeltiyorduk", der.

Örnek anlatım metinleri olarak radyodan 'akşam haberleri', 'Yurttan Sesler', 'Geçmişte Bugün' yayınları her enstitüde öğrencilere dinletilirdi. Çevre gezileri yapılır, eğlence düzenlenir, halk oyunları oynanırdı. Müzik derslerinde şarkılar, türküler öğretilirdi (Türkoğlu, 201).

Eğlence. Enstitüde sık sık oynanacak piyeslerden başka her sınıfta ayrı oyunlar sergilenmekteydi. Bu çalışmalarda dekor aranmaz, aynı rol birkaç öğrenciye birden verilirdi. Sessiz ve çekingen öğrenciler de bu tür oyunlara katılır, seçilen metinlerde daha çok eğitsel değer aranırdı. Sık sık oyun sahnelemektense, sunulanların iyi hazırlanmasına dikkat edilirdi.

En az 15 günde bir düzenlenen eğlencelerde: halk oyunları oynanır; halk türküleri, tekerlemeler, atasözleri söylenir, bilinen oyunlar sahnelenir; güreşler, konularını köy yaşamından alan konuşmalar yapılır; güldürücü parçalar, öykünmeler anlatılırdı. Tonguç'a göre eğlenceler herkesin rol alıp kendiliğinden katılabileceği bir biçime sokulmalıydı. Tiyatro, çağdaş bir eğitim aracı olarak algılandı, ama yine de ulusal tiyatroya bir katkı olarak görüldü. Her öğrenci başından geçen ya da köylerinde yaşanan toplumsal bir olayı anlatır, beğenilen öykü oyun biçimine sokulurdu. Ormanlar ağaçlar üzerine bile oyunlar yazılıp oynandı. Ozanlar şiirler yazıp okudular, öyküler anlatıldı³³.

Eleştiri. Bir başka önemli dilsel etkinlik de öğrencilerin yönetime katılarak "eleştiri- özeleştiri" sunmaları idi. Öğrencilerle haftalık ve aylık toplantılar yaparak çeşitli kurullarda çalıştırılarak enstitünün gelişmesiyle ilişkilendirilmişti. Tekben (1947: 57, 72, 98, 96, 144)' e göre, her ay bütün enstitü halkının katılımıyla (Akçadağ'da buna *çayır toplantısı* denirmiş) enstitünün durumu üzerine toplantılar yapılırdı. Bu görüşmelerde geniş anlatım özgürlüğü vardı. Her sorun dile getirilir,

³³ Tonguç (1976:50) "Milli oyunlar, halk türküleri, öğrencilerin bildiği piyesler ve masallar, güldürücü parçalar, tekerlemeler, atasözleri, taklitler, konularını köy yaşamından alan konuşmalar bu okullarda yapılacak eğlentilerin bellibaşlı öğeleri olmalıdır".

istemek yerine okulun gidişi ve gereksinimleri üzerinde görüş alışverişi yapılır, herkes düşündüğünü açıkça söyler, diyeceğini olduğu gibi anlatırdı. Verilen kararların uygulanmasında herkes payına düşen işi yapardı. Baskı yerine her konuda görüş ve düşüncelerin çekinmeden söylendiği bir özgürlük ortamı yaratılırdı. 1980 sonrasında ortaya atılan işe- dayalı (task-based) dil öğrenme ve geliştirme o kurumlarda çok önce uygulamaya konulmuştu. Başaran, özgün bir anımsatmayla, Nazım Hikmet'in "Topraktan öğrenip kitapsız bilendir, halk " sözünden yola çıkarak "enstitüler hem topraktan, hem de kitaptan bilen duruma getirmeyi amaçlıyordu halk çocuklarını " diyor.

Köy Enstitüsü deneyimi lisede Türkçe öğretimini de değiştirmişti. " İkinci Maarif Şurası"(1942) görüş ve dilekleri doğrultusunda 1944-45 öğretim yılından başlayarak yenilemeye gidilmişti. "Okuma" kitaplarıyla "Edebiyat" kitapları aynı amaca yönelmesi gerektiği düşüncesiyle 1. Lise Edebiyat Dersleri Programı bütünüyle kaldırılmış, onun yerine "Türkçe Metinler" kitapları düzenlenmişti. 2. Edebiyat kültürü şiirden çok düzyazıya dayanmalıydı; oysa eski yazında sınıfa girebilecek düzyazı metinleri bulmak çok güçtü. Bu eksik, Dünya klasiklerinden yapılmış çevirilerle tamamlanacaktı. 3. Liselerde Türkçe öğretimi yalnızca metinler üzerinde yapılacak, Türk edebiyatına ait bilgiler metinler üzerinde, öğrencinin düzeyine uygun, parça parça değil, her yıl zenginleşen bir bütün halinde verilecekti³⁴.

Kapatma. Köy Enstitülerine öldürücü darbeyi indiren, Reşat Şemsettin Sirer'dir. 1947'de Milli Eğitim Bakanlığına getirilerek kendisine enstitüleri düzeltme görevi verildi. Berkes (1997:162)'ye göre Sirer, "Milli Şef "liği Nazi ideolojisinin ilkeleriyle bağdaştırma çabasındaydı.³⁵

Bukadar çok sayıda bilinçli, düşünce üreten insanın köyden çıkması, toplumu hazırlıksız bir anda bastırarak sarsmış, tedirgin etmişti. Bir Milli Eğitim Bakanlığı müfettişi bunu bir suçmuş gibi göstererek raporunda Bakan Sirer'e şöyle der: "sık sık kitap tanıtma, öğretmen ve öğrencilerin okudukları eserlerin özetini çıkarma çalışmaları geniş yer alıyor. Öğrenciler, ders dışı zamanlarda, çeşitli ders-dışı

³⁴ Bu amaçla yeni "Türkçe Metinler" kitapları yayınlanmıştır. M. E. B. Türkçe I, II, III ikişer bölüm olarak Ankara 1946, M. E. B. Dersin işlenmesi: 1)Metnin bir hafta önceden öğrenciye verilmesi, 2) Yazar ve kaynakla ilgili bilgi sunulması, 3) Yüksek sesle doğru okuma (ölçü sesletim), 4) Biçim ve tür özelliklerini açıklama, 5) Sözcük ve deyim açıklama, 6) Düşündürücü soru sorulması ve açıklamalar yapılması, 7) Ayda bir metin konusu üzerine yazma.

Metinlere bakılırsa, kitapta o aşamaların izlendiği görülüyor. Bu dersleri desteklemek için Milli Eğitim Bakanlığı "Okul Klasikleri" yayınlıyor. Bu metinler yazar, metin ve yazılış ortam ve zamanı ile ilgili bilgi, metin, metin üzerine düşündürücü sorular içeriyor. (Bk. Sokrates'in Savunması, Hz. Niyazi Berkes).

³⁵ Attila İlhan da (7.7.1997) durumu şöyle yorumluyor: "İnönü Cumhuriyeti Gazi döneminin tersine, sosyalist bir sola karşı bir imha politikası izlemiş; ancak Hasan Ali Yücel'in evcilleştirdiği (katılmadığım bir nitelemeyle) göstermelik bir aydın grubunu - o da Reşat Şemsettin Sirer Milli Eğitim Bakanlığına getirilinceye kadar himayesine almıştır.

Köy Enstitülerini kapatan Reşat Şemsettin Sirer ise, eşrafın görüşünü Tonguç'a söylediği şu sözlerle açıklamaktadır: "Sen bu halk çocuklarını böyle yetiştiriyorsun, peki ne olacak sonra? Nasıl yönetiriz bu milleti? Bindiğim eşeğin akıllı olmasını istemem ben", Birkaç toprak ağası milletvekili de "Bukadar hergeleyi okuttunuz; bize kim uşaklık edecek?" (Ekmekçi, 1997: 66,347).

roman ve eser okuyor³⁶, okuma saatlerinde dergilerdeki yayınların okunup açıklanmasına, ana fikirlerinin buldurulmasına, buna benzer yazılar yazılmasına kararlı bir tutumla özendiriliyor. ...". (Türkoğlu 244-262). Okullarda Türkçeyi bugünkü duruma düşürenlere ne de güzel ayna tutuyor³⁷.

Eyüboğlu (1967)'de, son derece yerinde bir saptamayla, "Son yirmi yıl (1947-67) içinde devletimizin solcu avına harcadığı para, zaman ve insan bir açıklansın isterdim. Yalnız Köy Enstitülerindeki kayıplarımızı hesaplarsanız, kaybedilmiş bir savaş kadar pahalıya mal olduğunu görürdünüz sanırım bu avın"³⁸, diyor (Başaran 1990b:124).

Değerlendirme. 1947'den sonra köylü ile çağdaş iletişim kesildi. Partililer, eşraf ile yöneticiler ve polis baskısı köye giden aydını konuşurmadı, çalıştırmadı³⁹. Oysa Köy Enstitüleri on yıl daha sürseydi, bütün köyler okula kavuşacak, 1955'te her köyün en az bir öğretmeni olacaktı. Ondan sonraki

³⁶ Ders-dışı metin okuma (yani sıkı-denetim dışına çıkma) yasağı çok önemliydi. Ders kitabı dışından soru sorulamazdı. O zaman okul kitaplıklarının kapisına da kilit vuruldu. O zamanlar kitaplık ödeneği okul yakacak ödeneği ile bir madde altında toplanarak okullar yeni yayın alınamaz duruma sokuldu. Okumanın bilerek ve kimlerce nasıl köreltildiği çok açık değil mi? 1951 yılında 209 halkevi ile 4500'den fazla halkodası kapatılarak kitaplıkların yok edilmesi, birçok kitabın yakılması (Çeçen 1990: 255) da bu uygulamanın devamından başka birşey değildi.

³⁷ 1951'de Halkevleri kapatılınca kitaplıkları dağıtıldı, yakılıp yok edildi. Ondan sonra ders kitabı dışından soru sorulması yasak edildi. Böylece okuma engelleniyordu. On yıllık (1957-1968) orta, lise öğretmenliğim sırasında okul kitaplığına kitap almış yönetici hatırlamıyorum. Zaten kitap ödeneği yakacak ödeneğinin içindeydi, o nedenle okullara kitap parası kalmıyordu. Öylece okul kitaplıklarına da kilit vuruldu. Artık öğrenmek demek ders kitabında yazılanları ezberlemek demektir.

³⁸ Eyüboğlu'na göre "Köy Enstitülerini halk adına aydınlar kurdu, halk adına yine aydınlar yıktı... Köy Enstitüleri ortanın solunda bir eylemdi. Onları yıkanlar da elbet ortanın sağındaydılar. O yıllarda CHP iktidarda olduğuna göre, demek CHP ortanın hem solunda hem sağındaydı, ya da bir sağında bir solundaydı. İşte CHP ile birlikte Köy Enstitülerinin başını yiyen bu ikilik oldu. Dışardan yıkanlar, bilerek bilmeyerek paranın uşaklarıydı. İçerden yıkanlar, bilerek bilmeyerek, paranın uşaklarının uşakları oldular..."Buna neden de savaştan bunalmış olan kırsal kesimin daha 1946 seçimlerinde DP'nden yana olmalarıydı 1945 yılında Almanya'dan aktarılan bize yabancı Toprak Kanunu çıkarılırken toprak ağaları ayaklanmış, dönemin en büyük toprak ağası Emin Sazak (Eskişehir) İnönü'ye "Bütün köylülerin okutulması ne demek? Tehlikeli gidiş bu." Daha sonraları bakan olacak bir yetkili İnönü'ye "Bütün köyler, köylüler böyle uyanırsa, halimiz nice olur paşam!" diye bu uyanma karşısında kuşku ve kaygısını dile getiriyor, (Başaran), Tonguç yolu 14-15).

Ben 1963 yılında "Ceylanköyü Güzelleştirme Derneği'ni kurup her hafta sonunu köyde dernek işleriyle uğraşmaya başlayınca, sürekli olarak yapılanlar izlendi. Yol, köprü yaptırır kanal açtırırken karşı çıkan olmadı. Ancak kitaplık kurunca bakış biraz değişti. Sonradan gençlerin kurduğu ikinci kitaplık sürekli gözetim altına alındı. Oradan yararlanan köy gençlerinin 12 Eylül'de defteri dürüldü" (Başaran 1996).

³⁹ Atatürk'ün sözünün geçtiği Ziraat Marşı söylenirken ağa yanlıları "Bu boz urbali öğrenciler her sabah böyle hep bir ağızdan söyler mi bu marşı?" diye sorar. "Evet," yanıtı alınca, "Tonguç, müthiş bir güç,...bu uyanma korkunç!" diye söylenirler (Başaran 1990:157). "Efendi, Köy Enstitülerinin tehlikeli kurumlar oldukları söyleniyor. İlke düzeyinde duyduklarımızdan ürperiyoruz" (s.49-56) diye ekler. "Bir de şu var: öğrenciler hep köyden alındıkları için köy-şehir, zengin-fakir ayrılığı yaratılarak yetiştiriyormuş. Bu korkunç en büyük tehlike burada." Oysa bu ayırım Selçuklulardan beri sürmektedir. Beşikdüzü müzik öğretmeni M.Ali Kantarcıoğlu'nun Hasanoğlan'da verdiği konseri izleyen biri: "Bunlar böyle şarkılar söyler oyunlar oynarlarsa, bir gün bizi de alaşağı ederler", der.

gelişmelerle gerek bugünün ortaöğretimi, gerekse yükseköğretimi⁴⁰ çağın çok ilerisine geçebilecekti. Köy Enstitüleri kapatılmasaydı, 1950'den bu yana yaşanan ne ekinsel durgunluğun, ne dilsel yetersizliklerin ne de çevre sorunlarının hiçbiri yaşanmayabilirdi...

O günlerde dil öğretimiyle ilgili bilgiler yabancıdil üzerine üretilmişti. Devlet dili öğretimi daha çok yazınsal türlere bağlı kalıp geleneksel öğretim iletişime dönük yorumlar içermiyordu. Öğrenme sürecinde köy çocuğu bir yandan düz-anlamalı öğretim metinleri ile sözlü iletişim becerilerini yazı diliyle belirlenen ölçü dile uydurmak, anlama algılama yeteneğini de geliştirmek zorundaydı. O kadar zengin durumsal ve etkileşimsel iletişim ortamında sınıf içi derslerin katkısı bugünkü Türkçe öğretimindeki olumsuzluklardan pek arınmış sayılmaz. Ancak öğrencilere tanınan özgürlükler, yaşam ve iş içinde öğrenme zorunluluğu onlara gerek bilgilenmede gerekse dilsel evrimde "okuma", iş başında olsun iş dışında olsun çok çeşitli alanda etkileşim ile örnek metinleri dinleme olanağı sundu⁴¹. Onun için bu açıklamaları öyle sıradan Türkçe öğretim bilgisiyle anlayıp değerlendirmek doğrusu biraz zor olsa gerek.

Bugün, güncel sayılabilecek bütün dil öğretim uygulamalarını o bütün içinde bulabilirdiniz. Öğrenciler dillerini gerçekte iki etkinlik: kitap okuma, özetleme ve yapılan işleri yazılı anlatma yoluyla kendileri işlediler. Onlara yalnızca yol gösterilip kitap sağlandı; çalışanlar övüldü, desteklendi. Türkolojinin öğretimde sürdüregeldiği "kompozisyon" yazma enstitülerde de istendi. Ancak o türlü uygulama daha çok ölçmeye dönük idi. Bugün de olduğu gibi, Dilbilgisi'nin dil öğretimindeki yerini bilen yerli Türkolog yoktu. Enstitülerde de anlatılmadı.

Önceki dönemleri yazanlara göre yorumlarsak, Köy Enstitüsü'nde görev yapan özverili Türkçe öğretmenlerinin dil öğretimi için gerekli donanımı ve dil öğretim anlayışı yoktur. Orada çalışan öğretmenler tutulacak yolu uygulama içinde

⁴⁰Yüksek Köy Enstitüsü halka dönük, çağdaş bir üniversite modeli idi. Yaşasaydı, bugün bütçeden harcanan hayal ötesi paralar yerine imece ve köy çocuklarının emeğiyle bütün üniversiteler devlete yalnızca o kurumlarda üretilemeyen malzeme gideriyle çoktan kurulmuş olabilirdi.

⁴¹ Bunlar aşağıdaki dizinden izlenebilir

1. Okuma	12. Tiyatro, eğlence düzenleme
2. Özet çıkarma	13. Halk oyunları oynama,
3. Tartışma	14. Şarkı, türkü, marş söyleme
4. Yönetime katılma	15. Dersler (açık havada ve iş ortamında),
5. Anlatım, eleştiri özgürlüğü	16. Tarım uygulama ve deneyleri
6. Halk yazın ürünlerini derleme	17. Ustalık (marangozluk, demircilik, yapıcılık) uygulama ve denemeleri,
7. Halk sanat ürünlerini derleme: masal, türkü, mani, öykü, fıkra,....	18. Resim, heykel çalışmaları,
8. Radyo dinleme: Haberler, Geçmişte Bugün, Yurttan Sesler	19. Eğitsel kol çalışmaları,
9. Yazma: anı, rapor, deney	20. Eleştiri toplantıları,
10. Yazınsal anlatım: şiir, fıkra, öykü, deneme	21. Enstitü yaşamıyla ilgili bütün işleri yapma.
11. Öyküyü tiyatroya uyarlama	22. Yarışmalar

öğrendiler. Benim zamanımda (1948-1955) gelenlerin de yazınsal metin okutup anlatma, bugün de yinelenen o bildik soruları sormaktan öteye gittiklerini söyleyemem. İlgilendikleri dilsel etkinliklerin başında öğrencilerin şiir yazması, yazarlar arasında yarışma düzenlenmesi geliyordu. Eyüboğlu'nun Hasanoğllandaki dersleri dışında, öykü ve romanın kavrandığını da sanmıyorum⁴².

Köy Enstitülerinin kuruluş süreci düşünülürse (Tekben, 1947; Apaydın 1961), öğrencilerin doyurulması zor bir araştırma güdüsü, işten yılmazlık ve kuşku culuk ile donandıkları anlaşılır. Böyle bir kimliğin çözemeyeceği dilsel sorun olmasa gerek. Her türlü dil kullanımına açık bir ortamda sürekli etkileşimle serpildi öğrenciler. Bir yandan dilleri, öte yandan düşünceleri evrildi. Bunun büyük bölümünü sağlayan da tek ulusal Eğitim Bakanımız Hasan Ali Yücel döneminin Çeviri Bürosu'nca çevrilip yayınlanan klasik yapıtlardı.

Emin Özdemir'e göre (1990: 167) yalnızca 1940-1947 yıllarında eğitim verebilen Köy Enstitülerinin kısa ömürlerinde yazınsal işlevi iki yönlü gelişmişti: 1. Bir yandan bilinçli bir okur kesimi yaratır, yazın okuru eğitirken. 2. Öte yandan asıl büyük katkıyı ise o kurumlardan yetişen yazarların, ozanların ürünleriyle yapmışlardır. Bunları üretirken ayrıca, halkın dilinde yaşayan deyim, atasözü, kalıpsöz, ikileme, yerel sözcükleri vb. dilsel zenginlikleri de yazı diline kazandırmışlardır⁴³.

⁴² Ancak gene de biz Kepritepe'de "Kepir Tahtası" adı verilen uzun duvar panosunu, her hafta bir sınıf olmak üzere şiir, fıkra, karikatür, anı, öykü türü yazılarla doldururduk. Enstitüye girişimin haftasında *yayın kolu*'nun çıkardığı duvar gazetesinde çalışmaya başladım. Çoğumuz okuduğumuz kitapları özetler, birkaç günde bir kitap okur, bitirirdik.

Okumada izlediğimiz yol yazara göre idi. Bir yazardan başlayınca onun bütün kitaplarını sıra ile okurduk. 1951 yılında bizim kitaplığı epey ayıkladılar. Ondan sonra Varlık dergisi ile Varlık yayınlarına sarıldık. Çocukça ama, ben ders olarak öğretilmeyen İngilizceye 1952 yazında İngiliz yazarlarını İngilizceden okuyabilmek düşüncesiyle başladım. "Linguaphone" plaklarını dinledik, bulduğumuz kitapları okuyup anlamağa çalıştık, yoldan geçen yabancılarla hoş-beş ettik. Ben İngilizceyi "orta" anlama düzeyine kadar yazları güneşin altında "harman döverken" okuyarak öğrendim sayılır.

⁴³ Köy Enstitülerinden yetişmiş olan yazarlar ve şairler (* = öğretim üyesi)

Adıyaman, Süleyman*	Bilen, Mürüvvet	Esandal, Fethi	Osmanoğlu, İbrahim
*Akıncı, Sami	Binbaşıoğlu, Cavit	Gözükkara, A.Kemal	Özdemir, Emin
*Akıncı, Burhan	Binyazar, Adnan	Gürler, Mehmet	Özkucur, Abdullah
Akçam, Dursun	Bolulu, Osman	Gür, Yusuf	Öztürk, Hüseyin
Aksoy, Hıfzı	Bulut, Recep	Gürler, Galip	Özkan, Refet
Akşin, Mecit	Burkay, Kemal	Gelen, Arif	Polat, Fehim
Aktan, Asaf	Candoğan, Galip	Gezer, Nadir	Polat, Ömer
Apaydın, Talip	Cihangir, Mehmet	Gürel, Sami	Salık, Fehmi
*Arıcı, Hüsnü	Cimi, Mehmet	İken, Şerif	Sezgin, Hüseyin
Arslan, Arif	Cılga, Abbas	İşit, Eset	Solak, M. Adem
Aşkan, Mecit	*Çağlar, Doğan	Eken, Şerif	Şahin, Osman
Atılgan, Enver	Çalışır, Saffet	Kaftancıoğlu, Ümit	Şanlı, Mustafa
Ay, Behzat	Çardak, Muttalip	Kalender, Hasan	Şimşek, Selahattin
Aydoğan, Mustafa	Çiçekli, Ali	Kanar, Haşim	Tatar, H.Avni
Aydoğan, Turan	Çukukavaklı, Kemal B.	Kaplan, Mevlut	Telli, Ahmet
Bahadınlı, Yusuf Z.	Dadaloğlu, Nebi	Karagöz, Süleyman	Türk, Emin
Bağ, Arif	Darıcı, Osman	Kıyafet, Hasan	Uysal, Ahmet
Başaran, Hüseyin	Doğan, Maksut	Koca, Mevlut	Yağmur, Mahmut
*Başaran, İ. Ethem	Doğan, Tufan	*Kocaman, Ahmet	Yazar, Veli
Başaran, Mehmet	*Demircan, Ömer	Koç, Mehmet	*Yıldırım, Cemal
Baykurt, Fakir	Dündar, Ali	Köklügiller, Ahmet	Yüce, Ali

Göndermeler.

- Anamur, Hasan (yön.), **CEVİRİ : Ekinler ve Zamanlar Kavşığı : Hasan Ali Yücel Anma Kitabı**, Yıldız Teknik Üniversitesi y. 1997, XVIII + 337 s..
- Apaydın, Talip (1961) **Köy Enstitüsü Yılları**, Çağdaş y. 4. bası 1990.
- Arsal, S.M. (1930), **Türk Dili İçin**, İstanbul.
- Başaran, Mehmet (1974). **Tonguç Yolu**, İstanbul.
- (1990a), **Özgürleşme Eylemi: Köy Enstitüleri**, Çağdaş y.
- (1990b), Sabahattin Eyüboğlu ve **Köy Enstitüleri** , Tonguç'a ve yakınlarına Mektuplarıyla, Cem y.
- (1980), "**Köy Enstitüleri Kaynakçası**", Eğitim Mücadelesi Dergisi Nisan 1980,138-163.
- (1996) **Eylülün Kızgın Soluğu**, Çağdaş y.
- Başgöz, İlhan (1995), **Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk**, Kültür Bakanlığı y..
- Banguoğlu, Tahsin (1945), "**Devlet Dili Türkçe**", V. Türk Dil Kurultayı, TDK y., s. 42-70.
- Baykurt, Fakir (1990), "**Köy Enstitülerinin Yazın Yaşamına Katkıları**" , Eğit-Der 1990:181-197.
- Berkes, Niyazi (1975), **Türk Düşününde Batı Sorunu**, Bilgi y.
- (1997), **Unutulan Yıllar**, İletişim y.
- Boratav, Pertev Naili (1942), "**Dilimizin Gelişmesi**", Yurt ve Dünya, sayı 18.
- Folklor ve Edebiyat**, Adam y. (1982) içinde.351-2.
- Çeçen, Anıl (1990), **Halkevleri**, Gündoğan y.
- Eflatun , **Sokrates'in Müdafaası**, (Çev. Niyazi Berkes) Okul Klasikleri Serisi: 5, M.E.B. 1946, İstanbul.
- Eğit-Der (Hz.), **Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri**, Eğit-Der y. 1990, Ankara.
- Ekmekçi, Mustafa (1996), **Öksüz Yamalığı - Köy Enstitüleri**, Çağdaş y.
- Eyüboğlu, S.(1956), "**Yazı Dilimiz İstüne**", **Sanat Üzerine Denemeler**, Cem y. 1974 s.74-78.
- Gökalp Z: (1923), **Türkçülüğün Esasları**, (Hz. M.Kaplan), Kültür Bakanlığı MEB İstanbul 1976.
- Gökberk M. (1983), "**Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk**", Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk, Eczacıbaşı Vakfı y. s.283-333.

Bayrak, Mehmet	Ege, Süleyman	Kuyumcu, İbrahim	Yücel, Şevket
Bayram, Kemal	Emiroğlu, Mehmet	Makal, Mahmut	Zeyrek, Hazım
*Baysal, Ayşe	Ertuğrul, Feyzullah	Mihneti.	

- Güvenç, Bozkurt (1993), **Türk Kimliği**, Kültür Bakanlığı y.
 Hasanoğlu Köy Enstitüsü, Köy Enstitüleri Dergisi, sayı 5-6, M.E.B. Ankara
 1946.
- İlhan, Attila.(1997ç), "Bindiği Dalı Kim Kesmişti", Cum. 7.7.1997.
- İmer, K. (1976), **Dilde Değişme ve Gelişme Açısından Türk Dil Devrimi**, TDK
 y. Ankara. (1990), **Dil ve Toplum**, Gündoğan y.
- Karaoğlu, Yakup Kadri (1932), **Yaban**, İletişim y. 34. baskı, 1993
- Krashen, S.D. (1982), **Principles and Practice in Second Language
 Acquisition**, Pergamon, s.125.
- Kudret, Cevdet (1966/86), **Dilleri Var Bizim Dile Benzemez**, Bilgi y.
 (1968, 1969,1970) **Karagöz** I, II, III, Bilgi y.
 (1973, 1975) **Ortaoyunu** I, II, Türkiye İş Bankası Kültür y.
- Lewis, Geoffrey L. (1997), "*Turkish Language Reform: The Episode of the Sun-
 Language Theory*" *Turkic Languages* 1, 25-40
- M.E.B. (1943), **Köy Enstitüleri Öğretim Programı**, T.C. Maarif Vekilliği ,
 Ankara s. 10-25.
- Ömer Seyfettin (1919), **Efruz Bey**, Bilgi y. 1995.
- Özdemir, Emin (1990), "Köy Enstitüleri ve Yazımımız", *Eğit-Der* 1990:167-175.
- Tekben, Şerif (1947), **Canlandırılacak Köy Yolunda**, Akçadağ Köy Enstitüsü
 Basımevi. (1962), **Neden Köy Enstitüleri**, TGMT y. İstanbul.
- Tonguç, İsmail Hakkı (1976), **Mektuplarıyla Köy Enstitüleri**, Çağdaş y. 1990
- Turan, Şerafettin (1990). **Türk Kültür Tarihi**, Bilgi y.
- Türkoğlu, Pakize (1997), **Tonguç ve Enstitüleri**, Yapı Kredi B. y.
- Yücel, Tahsin (1968), **Dil Devrimi**, Varlık y.
 (1997), "*Bir Kültür Dili için: Türkiye'de Dil Devrimi*", Anamur 1997
 içinde, s. 29-38.
- Yücel, Hasan Ali (1993), **Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler**,
 Kültür Bakanlığı y. 1993
 (1938), **Türkiyede Orta Öğretim**, Kültür Bakanlığı y. 1994.